

vedrørende Philippinerne (s. 102 f. og 190), men i hvilken grad hans synspunkter påvirkede Roosevelt bliver ikke tydeliggjort. En talsmand for amerikanske økonomiske interesser i Kina, og særlig i Manchuriet, var Willard Straight, vicekonsul i Korea, men det bliver heller ikke klart, i hvilken grad han formåede at gøre sine synspunkter gældende. Det er i denne forbindelse næppe uden interesse at bemærke, at da det amerikanske udenrigsministerium i 1908 opretter en særlig afdeling for fjernøstlige anliggender, bliver Straight i en periode fungerende chef.

Mest tilfredsstillende er fremstillingen af forhandlingerne om »gentlemen's agreement« 1907 og navnlig af forhandlingerne mellem de to staters udenrigsministre i 1908, som resulterer i en noteudvexling. Forf.s redegørelse for de to parter forskelligartede interesser og de deraf følgende vanskeligheder ved udformningen af noterne er udførlig og klar. Han peger bl. a. på, at USA med forsæt afholdt sig fra mere bindende forpligtelser, og at det derfor er fejlagtigt at tolke noteudvexlingen som et udtryk for amerikanske indrømmelser over for Japan.

NIELS AMSTRUP

KARL-HEINZ JANSSEN: *Der Kanzler und der General. Die Führungskrise um Bethmann Hollweg und Falkenhayn (1914-1916)*. Göttingen, Muster-schmidt-Verlag, 1967. 331 s. 48 DM.

Bogen har to hovedpersoner: Erich von Falkenhayn, Tysklands generalstabschef mellem Marneslaget og Rumæniens indtræden i krigen, og den tyske kansler Theobald von Bethmann Hollweg. Det er magtkampen mellem disse to mænd forf. har villet skildre, men han har desuden villet vise, at man alt for længe har fremhævet Hindenburg på Falkenhayns bekostning. Og endelig er også denne bog et indlæg i den stadig standende debat omkring Fritz Fischers »Griff nach der Weltmacht«, idet Janssen har villet understrege, at kansleren siden Marne-slaget kun kendte eet krigsmål: fred, og at man derfor ikke kan borteliminere ham fra krigshistorien »als käme es lediglich darauf an, Strukturen, Tendenzen and Kontinuitäten nachzuzeichnen«. (Dette er direkte vendt mod Fischer).

Hvor rigtig end denne betragtning måtte være, kunne man alligevel nok have ønsket sig, at forf. havde forsynet sin bog med et indledende kapitel just om strukturer: En redegørelse for generalstabens, kanslerembedets og militær- og marinekabinettets funktioner og kompetanceområder i den aktuelle krigssituation, således som Birnbaum gjorde det i sin »Peace moves and U-Boat warfare«. Det ville ikke alene have lettet læsningen, men også have føjet endnu et aspekt til fremstillingen, fordi så meget af det, der nu tager sig ud som kanslerens personlige intriger mod generalstabschefen, jo i virkeligheden blot var udtryk for Tysklands håbløst forældede politiske struktur. Intriger var simpelthen kanslerens eneste udvej for at få fjernet Falkenhayn fra posten, rigets højeste politiske myndighed havde absolut ingen indflydelse på hæren.

At Bethmann i denne situation var henvist til at alliere sig med Hindenburg og Ludendorff er en skæbnens ironi, men også, som Janssen meget rigtigt understreger, et symbol på Tysklands fortvivlede situation: kun en stærk mand i spid-

sen for hæren syntes at kunne redde situationen. Bethmann ønskede en stærk mand bag sig for overfor befolkningen at kunne retfærdiggøre en status quo fred, annektonisterne ønskede den samme stærke mand for at kunne vinde den endelige sejr. Begge tog fejl.

Janssen har meget godt at sige om Falkenhayns »Strategie der Diagonale«, en strategi hvis udgangspunkt var en flerfronts- og koalitionskrig med begrænsede ressourcer til rådighed, en strategi hvis formål først og fremmest var »Durchhalten«. Men havde den logiske konsekvens af denne strategi ikke netop været en fred så hurtigt som muligt? Alligevel var det Falkenhayn, der to gange krydsede Bethmanns fredsplaner ved sit krav om besiddelse af Belgien til den totale sejr.

Men har man lyst til at stifte bekendtskab med Tysklands fortvivlede militære situation under Første Verdenskrig, og med rigets ledende mænd, der begge så hvor det bar hen, men hverken turde tage ansvaret for at fortælle folket sandheden, eller turde unddrage sig ansvaret ved at gå af, så kan man roligt lade sig lede af Janssen.

INGA FLOTO

GERHARD RITTER: Staatskunst und Kriegshandwerk. IV. Die Herrschaft des deutschen Militarismus und die Katastrophe von 1918. München, R. Oldenbourg Verlag, 1968. 586 s. 48 DM.

Ovenstående 4. bd. har ikke Gerhard Ritter som udgiver. Han døde, knap 80 år gammel, den 1. juli 1967. Men der forelå da fra hans hånd et færdigt manuskript, som omhandlede tidsrummet fra Bethmann Hollwegs fald (juli 1917) til revolutionen og våbenstilstanden i november 1918. Dette manuskript har Ritters datter, dr. Renate Volz, understøttet af flere af Ritters gamle elever, nu fået trykt. At Ritters oprindelige plan: at føre behandlingen af sit tema helt frem til 1945 næppe vilde blive udført – i hvert fald ikke i den hidtidige bredde – tillod jeg mig at antyde i omtalen af bd. III (H. T. 12. r. II, s. 271).

Den karakteristik, jeg der gav af bd. III, kan, mener jeg, også gælde dette sidste »afsluttende« bd. Det bærer ingen spor af alderdomssvækkelse, hverken i forskning eller fremstilling. Hændelserne skildres med overlegen, mesterlig fortællekunst. At Ritter selv som moden mand har oplevet denne tid – og enkelte steder kalder sig sine erindringer tilbage – gør, at denne epoke føres læseren tæt ind på livet.

Tilgængeligheden af det pågældende tysk-østrigske officielle kildestof har givet stødet til adskillige meget omfattende værker med emne fra 1. verdenskrig. Blandt disse må selvsagt først og fremmest nævnes *Fr. Fischers* i flere oplag udkomne *Griff nach der Weltmacht* (1961), der vakte stærkt røre i tyske historikerkredse. Ritter henviser flere steder til – og bygger på – Fischers på omfattende arkivstudier grundede fremstilling. Andre steder – d. v. s. i anmærkningerne – polemiserer han dog ret skarpt mod Fischers opfattelser, hvad han for øvrigt forlængst andetsteds gentagne gange har gjort. Hvem der har ansvar – eller ære – for polemikkens noget lidenskabelige form, lader jeg stå hen (sml. om »tonen« *Fr. Fischer* og *W. Bussmann* i *Historische Zeitschrift*. Bd. 204 (1967), s. 527f.).